

Hans Kelsen

(K jeho padesátým narozeninám.)

Zároveň příspěvek k povšechné charakterisaci vývoje právní vědy ve XX. století u nás a jinde.

František Weyr

Jak z nadpisu vyplývá, nehodlám psáti pouze obvyklý oslavný článek jubilejní, který má čtenáři připomenouti, že ten či onen literárně či jinak veřejně činný člověk dosáhl šťastně určitého stáří. Používám dovršené padesátky Kelsenovy toliko jako vnějšího podnětu, abych se pokusil zasaditi tento skvělý a mimořádný zjev do rámce povšechného vývoje vědy, již pěstuje.

Ze Hans Kelsen, narozený 11. října 1881 v Praze, jest takovým zcela mimořádným zjevem ve světě vědeckém, to tuším přizná mu i odpůrce nauky jím založené, t. j. normativní teorie právní nebo ryzí nauky právní, ať již jde o odpůrce vnitřně přesvědčeného, který chápe, oč vlastně jde, nebo o protivníka, jehož odmítavé stanovisko diktováno jest spíše nepochopením a neznalostí věci, závistí nebo prostě konservativním odporem proti všemu novému a nezvyklému.

Zmíněná mimořádnost vědeckého zjevu Kelsenova nezakládá se však pouze na mimořádnosti jeho dosavadní vědecké produkce jak co do obsahu, tak co do rozsahu, ne tedy pouze na teoretickém jeho nadání, které v této míře jest v právní vědě zajisté v každém směru výjimečné, nýbrž i na jiných jeho osobních vlastnostech a v neposlední řadě na zvláštním štěstí, které potkalo zakladatele nové nauky tím, že hned v počátcích jeho působení vyskytla se řada mimořádně nadaných žáků (jmenuji jen Merkla a Verdrossa), jeho osobě a nauce věře oddaných. Tak stalo se, že muž poměrně velmi mladý shromáždil okolo sebe záhy řadu vědeckých pracovníků a tudíž vedle své nauky mohl založiti i svou školu. Něco podobného nepoštěstí se objeviteli sebe skvělejších myšlenek a teorii, když chybí mu právě vhodná rezonanční deska pro ně. Kelsenovy mimořádné úspěchy vysvětlují se dále jeho skvělým darem stilistickým: je znamenitým spisovatelem, který nejen že má vždy co říci, nýbrž dovede to říci i elegantní formou a potvrzuje tím arcí správnost výroku Schopenhauerova, že zpravidla ti, kdož mají vlastní a původní myšlenky, jsou zároveň obratnými stilisty, kdežto opak platí o lidech, kteří při svém sepisování snaží se jen vzbuditi dojem u čtenáře, jako by měli co původního sdě-

lovati, vpravdě však jen opisují a reprodukují. U právníků arcíř shledáváme se často se spisovateli, o nichž Schopenhauerova poučka nezdá se platiti; neboť přes mohutnost a originalitu myšlenek a argumentace vyznamenávají se někdy slohem velmi nezáživným a koženým. (Do jisté míry platí to o spisovateli, kterého si z českých právníků nejvíce vážím, totiž o P r a ž á k o v i.) Další složkou vysvětlující Kelsenovy jedinečné vědecké úspěchy, jest jeho řečnické umění, kterým v posluchárně získává si sympatie kritických studentů. Připočteme-li ke všem těmto vlastnostem ještě šťastnou společenskou letoru, která zabránila, aby stal se z něho onen velmi častý typ nešikovného, samotářského a nepraktického učence, jenž neumí „udat“ to, co dovede, nýbrž naopak člověka, který umí jednat s lidmi a který tudíž měl štěstí, že dostalo se mu příležitosti vtěliti jako praktický normotvůrce své teoretické myšlenky do nejdůležitějšího zákona své vlasti (do ústavy nové republiky Rakouské) — pak máme před sebou povšechný obraz tvůrčího jedince, jak v dějinách vědy velmi zřídka se vyskytuje. O reformátorech rázu Kelsenova tvrdí se často, že objevují se právě v dobách, kdy jich je nejvíce třeba. To platí zajisté i o Kelsenově vystoupení ve vědě právní. Správné pochopení významu a ceny t. zv. normativní teorie čili — jak byla Kelsenem a jeho školou později přezvána — ryzí nauky právní (Reine Rechtslehre), vyžaduje, abychom si jasně uvědomili stav, v němž tvůrci oné nové nauky při svém literárním vystoupení (koncem prvního desetiletí našeho století) nalezli oficiální právní vědu *).

Stav ten byl velmi ubohý. Tak zdál se aspoň těm, kdož měli špetku smyslu pro filosofické, noetické a methodologické problémy a následkem toho se těmito problémy hned během svého studia universitního zabývali. Mezi ně patřili i budoucí zakladatelé normativní teorie. Sám pamatuji se velmi jasně na trapný dojem, kterým na mne jako studenta působil přednáškový provoz na právnické fakultě v Praze a ve Vídni, a jsa k tomu ještě zatížen jistými rodinnými vědeckými tradicemi, málem byl bych zběhl na filosofickou fakultu. V české právní vědě tehdy panoval téměř neomezeně čirý historismus. Za vlastní juris-

*) Název „teorie normativní“ nebo „ryzí nauka právní“ není ovšem zcela přiléhavý. Ve slovech „normativní teorie“ chybí totiž jednak poukaz na to, že jde o teorii právní, jednak svádí k mylné představě, jako by nějaká „teorie“ mohla býti „normativní“, kdežto jí může v pravdě býti jen určitá metoda poznávací nebo určitá představa, resp. činnost. Z toho důvodu patrně užívá u nás Sedláček místo „normativní teorie“ názvu normologie, a v německém písemnictví ujal se výraz „Reine Rechtslehre“. Avšak při „normologii“ chybí nám stejně poukaz na právo, u „ryzí nauky právní“ pak vadí nesprávná představa, jako by nauka (či teorie) sama mohla býti „ryzí“, kdežto ve skutečnosti může býti ryzí pouze metoda poznávací, a to v tom (sc. filosofickém) smyslu, že má býti „ryze“ normativní, nikoliv tedy kauzální (sociologickou, psychologickou) nebo teleologickou.

tickou metodu, pokud chtěla býti vědeckou, prohlašována byla metoda historická. Tak aspoň tvrdili teoretici právníci, kdežto s jiné, zejména filosofické strany doporučována byla metoda sociální či sociologická. Pro onen historismus juristický byla charakteristická jeho averse proti jakékoli filosofii, což bylo aspoň potud pochopitelné, že filosofické vzdělání historicko-právní metodou orientovaných teoretických juristů bylo velmi chatrné a zpravidla nepřesahovalo úroveň průměrných vzdělanců. Bůh ví, co si vlastně představovali (a někdy dosud představují) pod tímto mnohoznačným názvem: patrně nějaké nedokázané a nedokazatelné metafysické blábolení a krkolomné konstrukce, již se musí seriosní, moderní a pozitivisticky založený učenec-odborník co nejprísněji vyvarovati. Tento křiklavý nedostatek jasné orientace v tom, co vlastně „filosofie“ jest, byl asi také příčinou, že jsme se od těchto teoretických juristů, prohlašujících historickou metodu za samospasnou v právní vědě, vlastně nedozvěděli, v čem tedy spočívá. Měli jsme povšechný dojem, že znamená snášeti konkrétní data a fakta a — zejména — zabývatí se právními předpisy a instituty, které již neplatí, resp. neexistují. Bylo nám řečeno, že nelze dobře porozuměti právnímu předpisu o určité věci (na př. normě, že na ten či onen čin jest stanoven ten či onen trest, nebo že v té či oné situaci má někdo tu či onu povinnost), když se nedozvíme, co platilo dříve o tom. Jen poněkud kritickému posluchači nezdála se arciť podobná tvrzení býti beze všeho přijatelná; zejména nechápal dobře úsudek zcela apodikticky pronášený o naprosté nezbytnosti znalosti římského práva pro pochopení předpisů „platného“ práva, dejme tomu, občanského. Nejasně tušil, že to, co jest oběma těmito právním řádům, které dělila tisíciletí, společné, není ani tak identita nebo obdoba obsahu právních norem, jako spíše určitý způsob myšlení a určité pojmy, jimiž teorie se snažila normativní obsah jejich poznávatí. Tento pomocný pojmový systém vytvořili staří Římané a novodobí právníci ho prostě — ne příliš kriticky — převzali.

Historicko-právní směr, který takto za našich studijních let u nás a jinde naprosto panoval, byl považován za velký pokrok u srovnání s dřívější dobou. Především byl v něm spatřován přemožitel předcházející éry přirozeně-právní spekulace a pouhé málo duchaplné legistické metody, která prostě reprodukovala normativní obsah právních norem zjišťováním toho, co podle nich má býti (t. zv. Gesetzeskunde), nic se nestarajíc o „historické kořeny“ tohoto obsahu a jiné podobné otázky. Svým odporem proti koncepci přirozeného práva, plynoucího z „lidského rozumu“, mravnosti a jiných takových „pramenů“, tedy touto, svou podstatou pouze negativní vlastností zdůrazňovala historicko-právní škola svou „pozitivnost“ na rozdíl od „nepozitivního“, tedy vlastně neexistentního práva přiroze-

ného *) a přibližoval se stanovisku sociologického směru, který tehdy v právní vědě značněji se počal uplatňovat. Neboť i tento směr byl svým programem přísně „positivistický“, ačkoliv i zde zůstával pojem „positivnosti“ stejně nejasný a neurčitý jako ve škole historicko-právní. Nejasným zůstával nám dále postulát, o němž jsme často slychávali a četli, že pravá a moderní věda musí si počínati deduktivně a nikoliv induktivně, což znamenalo asi tolik, že nejdříve musí trpělivě snášeti jednotlivé kaménky a pak teprve snažiti se zřídit celkovou budovu naukovou a ne naopak. Vedle programových prohlášení, že k právému, t. j. vědeckému poznání obsahu toho kterého právního řádu jest v první řadě a naprosto nezbytně třeba seznati historické kořeny či prameny jeho (heslo historicko-právní), jakož i „sociální poměry“, ve kterých vzniklo, vzniká, resp. bude vznikat (heslo sociologicko-právní), bývalo nám často — avšak ve velmi neurčité spojitosti s právě uvedenými hesly — připamatováno, že onomu poznávání prospívá též různé srovnávání obsahů jednotlivých právních řádů mezi sebou, při čemž se však nemyslílo na právní řády časově po sobě jdoucí (to zůstalo oborem historické školy), nýbrž vedle sebe, to jest současně „platicí“ či „existující“. To bylo heslo t. zv. srovnávací pravovědy. Nedověděli jsme se nikdy podrobněji, v čem vlastně má spočívatí ona zásadní protiva mezi historicko-právním a přirozeně-právním stanoviskem, neboť na snadě byla naše nesmělá námitka, že je přece lhostejno, zdali odvozujeme právo z „ducha národa“ (Volksgeist), jak činil Savigny, Puchta a jiní němečtí historikové právní a s nimi či vlastně za nimi naši domácí právní historici, nebo z „lidského rozumu“, „Božího rozkazu“, „přírody“ nebo „mravnosti“, jak činili učitelé „přirozeného“ práva, poněvadž jsme ve svých mladých mozcích neurčitě tušili, že problém nemůže spočívatí v tom, zdali právo plyne z „ducha národa“ či z „přírody“, nýbrž patrně jedině v tom, zdali pro právního teoretika může z toho či onoho pramenu plynouti, když současně má plynouti i z „positivních“ pramenů, jakými v našem mládí byly říšská rada rakouská a jednotlivé zemské sněmy. Následkem toho zůstával nám teoreticky nepochopitelným zoufalý zápas české právní vědy o další existenci t. zv. českého historického práva státního. Zcela nejasně a neurčitě tušil jsem, že přece nelze z toho, že ve skutečnosti dochovaly se na nás určité emblemy, odznaky, tituly a instituty někdejší státovosti, odvozovati, že bývalý samostatný český stát ještě zcela jaksi nezemřel, že ještě žije, když vedle toho a současně uznávána platnost či existence

*) O pojmu positivního práva viz mé pojednání „Pojem pozitivnosti práva“ v X. svazku Vědecké Ročenky právnické fakulty Masarykovy university (1931), o pojmu „právních pramenů“ příslušné heslo ve Slovníku veř. práva československého.

státoprávní úpravy z r. 1867 (t. zv. prosincovka), t. j. stát a právní řád rakouského mocnářství! V tomto marném teoretickém boji shledávám nyní po tolika letech mnoho tragiky, vzpomínám-li na př. vlastenecky zanícených přednášek nezapomenutelného Bohuše Riegra!

Doba, ve které pozdější hlasatelé normativní teorie seznamování byli s právní vědou, byla — aspoň na právnických fakultách — rozhodně protifilosofickou. O odporu právních historiků a positivistů proti jakékoli filosofické „spekulaci“ jsem se již svrchu zmínil. Rozumí se a je zcela omluvitelné, že ani právní praktikové všeho druhu, kteří právě tehdy poměrně pilně zúčastňovali se práce literární, nebyli filosofii v oboru práva zvláště nakloněni, považující ji asi v celku za zbytečnou přítěž pro toho, kdo hodlá působiti v „praktickém životě“. Výklady, které jsme z oboru právní filosofie na právnických fakultách slychali, nebyly — ve shodě s tehdejší povšechnou protifilosofickou tendencí — nijak teoretické v tom smyslu, že by byly poskytovaly všude námi postrádanou noetickou orientaci, nýbrž spíše více či méně zajímavou snůškou politických názorů a pokynů různých filosofů a praktických státníků. Nepříjemné bylo při tom ovšem pomýšlení, že zde vykládal někdo, kdo zpravidla naprosto žádným státníkem nebyl, posluchačům, kteří nikdy žádnými státníky se státi nemohli, o věcech státnických!

Nesoustavné spřežení prvků historickoprávních, sociologických, srovnávacích a praktickopolitických působilo na posluchače velmi zlobně a zejména kritické hlavy mezi nimi trapně pocítovaly chaos, do kterého je tehdejší metodologický stav právní vědy strhoval. Byli si ho vědomi, ale ve své nezralosti sami ovšem z něho vybřednout nedovedli. Že tato „metoda“ — pokud se onen nekritický synkretismus může vůbec tak zvatí — naprosto nestačí k ustavení samostatné vědy (kterou chtěla přece právní věda býti) a je teoreticky bezcenná, bylo nám více méně jasno; pokud pak jde o hledisko praktické, velmi záhy jsme pozorovali, že ony metody nebraly ani samy sebe vážně, neboť věděli jsme, že ve skutečnosti, t. j. v praktickém životě, nikomu ani nenapadne, aby při poznávání obsahu platných právních řádů staral se o „historické kořeny“ nebo „sociální poměry“ či „prostředí“; nebo snad různé právní řády mezi sebou srovnával, nýbrž že jde jediné o to, aby správně zodpověděl základní a zásadní otázku všeho právnictví: quid juris?

Duchové kritičtí, racionální, t. j. more geometrico uvažující — a takovými byli budoucí hlasatelé normativní teorie — marně hledali v onom chaosu, ve kterém doporučováno jim bylo, aby se pídili po historických kořenech, pilně studovali sociální poměry (přítomné, minulé a snad i budoucí) a srovnávali obsahy různých právních řádů, hledajíce rozdíly a

styčné body, odpověď na otázky ze všech nejvíc je zajímaví: Co je to právo? Co je norma, povinnost, právní osobnost? Co je stát? Odkud vzaly se tyto a mnoho jiných speciálnějších pojmů, se kterými se všude setkáváme, a jak dlužno je konstruovati? Jak lze se k nim dostat a je to vůbec možno? Dostaneme se k nim snad tím, že budeme všestranně studovati historické kořeny a sociální poměry? V čem záleží vlastně právní věda? Je to snad snůška tisíců nebo desetitísiců paragrafů, rozsudků a rozhodnutí, které dlužno zvládnout z paměti nebo jinak, abychom se stali právními teoretiky? Nebo spočívá snad spíše jakožto pravá teorie v hledání vědeckého instrumentu, jímž bychom tu nepřehlednou spoustu různých obsahů jednotně zvládli, a jenž by se tedy obrazně dal přirovnati k louskáčku, kterým pohodlně — rozhodně pohodlněji než holou pěstí — libovolný počet ořechů rozlouskáme? Najdeme tento instrument ve výtvorech praktických lidí (panovníků, státníků, politiků, úředníků atd.), kteří vydáváním právních předpisů snaží se upravovati sociální život tím či oním směrem, tedy v právních řádech? Nebo dospějeme k němu tím, že se budeme tázati, z jakých důvodů stanovili tito lidé to a ne ono a jak k tomu došlo, že u nich rozhodovaly, resp. rozhodují ty či ony důvody? Nebo snad podobný instrument vůbec neexistuje a hledání jeho znamená neplodnou „metafysickou spekulaci“?

Na všechny tyto a jiné jim podobné otázky nedostávali jsme na fakultách uspokojivé odpovědi. A přece jsou to otázky kardinální, na něž každá disciplína, chce-li býti vědou a ne pouhou hantýrkou, musí přede vším ostatním ihned odpověděti! Naše nespokojenost s tímto stavem tradované nám právní vědy — která byla v nápadném kontrastu se spokojeností a povšechným optimismem, jež jsme s podivem shledávali u t. zv. panující nauky — nikterak nezmizela, nýbrž byla ještě stupňována, když po skončených studiích začali jsme se soustavněji zabývati odborným písemnictvím právnickým a to jak domácím, tak cizím. Byla to doba, kdy se v něm na úkor ryzího historickoprávního směru hlásil vydatněji k slovu směr sociologický, sociální a politický. Příznačný pro tento obrat byl vznik t. zv. v o l n o p r á v n í školy (Freirechtsschule), která z různých ohledů, z nichž nejdůležitější byl ohled na „praktický život“ a jeho potřeby, žádala programaticky větší uvolnění nalezače práva, zejména soudce, od práva zákonného. Činěn rozdíl mezi „zákonem“ a „právem“ (Gesetz a Recht), či přesněji: mezi právem, v zákonech a jinde (patrně ve skutečném životě a jeho potřebách) obsaženým, při čemž přednost povšechně dávána tomuto. S důrazem bylo požadováno, aby právní teorie a praxe všimala si vydatněji a soustavněji politiky, poněvadž bez ní zabývati se právem zdalo se býti suchopárným,

jednostranným, formalistickým a vůbec málo zajímavým zaměstnáním. Vznikala díla a pojednání, která tímto způsobem zabývala se právními problémy a velmi se lišila nejen od starších historickoprávně nebo dokonce přirozenoprávně orientovaných spisů, nýbrž též od práci (rovněž starších), které však následovaly výslovně ani ten či onen směr, nýbrž byly právě „pouze“ právnícké. Jako významné příklady toho druhu lze pro německé písemnictví uvést díla Jellinkova a Bernatzikova, pro naše pak Pražáková (byť i tento spisovatel v předmluvě ke svému monumentálnímu „Rakouskému právu ústavnímu“ se výslovně označoval jako „věrný odchovanec školy historické“). Ve spisech tohoto druhu pojednáváno bylo o různých základních pojmech právníckých (jak shora příkladem byly uvedeny) a autoři, pojednávající o nich, patrně cítili — byť i snad ne docela jasně —, že zjistiti a konstatovati je nelze ani metodou historickou, ani sociologickou, ani politickou. Byli si snad také vědomi, že jejich pojmové konstrukce, jsou-li správné, musí platiti pro jakýkoli konkrétní právní řád. Ačkoliv spisy tohoto druhu byly budoucím zastáncům normativní teorie ze všech nejsympatičtější (již proto, že jejich autoři prozrazovali jistou zásadní příbuznost jejich vlastnímu způsobu myšlení — totiž onen „mos geometricus“), přece jim v nich něco vadilo, což ovšem hned s počátku nedovedli přesně definovati: byl to nedostatek onoho instrumentu, o němž shora byla řeč. Jeden konstruoval tak, druhý jinak, a poněvadž nebylo žádného vědomého jednotného východiska, bylo též nadmíru ztíženo jakékoliv dorozumívání a jakákoliv plodná diskuse. Velmi časté a velmi dlouhé polemiky nevedly k žádnému cíli. Tento neutěšený stav právní vědy, pěstované skutečnými juristy-teoretiky, nadmíru podporoval vzrůst onoho druhého modernějšího a k tomu ještě mnohem pohodlnějšího směru sociologicko-politického. Spisů, jež zabývaly se právními problémy onou Jellinkovsko-Bernatzikovsko-Pražákovskou metodou, kterou arciť bylo lze charakterisovati toliko negativně: že totiž nebyla ani historickou, ani sociologickou, ani politickou, počalo ubývati; za to množili se autoři, kteří se podobnými konstrukcemi vůbec nezabývali a zdůrazňovali povšechně nutnost historicko-právních, sociálních a politických studií. Na kritického čtenáře činily tyto neustálé výzvy dojem, že jich autoři buď považují vůbec za zbytečné zabývati se takovými konstrukcemi (na př. otázkou, co je to právo), nebo že doufají, že ony studie, budou-li jen dosti důkladné a vytrvalé, na konec jakýmsi tajuplným způsobem samy rozřeší zmíněné základní problémy (na př. co jest právo, co jest stát a pod.). Dosavadní zkušenost ovšem ukázala, že podobné naděje byly naprosto liché.

Naprostý nedostatek nějaké aspoň povšechně uznávané metody a chaos tímto nedostatkem způsobený měl na konec

v zápětí vznik jakési resignace právní vědy, která vedla ve svých důsledcích — namnoze zajisté nevědomky — k přímé abdikaci její ve prospěch praxe. Teoretičtí juristé totiž, kteří nebyli dost prostoduší, aby si nechali namluviti, že ke správné konstrukci pojmů „práva“, „státu“, „právnícké osoby“, „normy“ atd. lze dojíti historickoprávní metodou nebo studiem sociálních poměrů, kteří však na druhé straně uvědomovali si marnost dosavadních pokusů dosáhnouti cíle jinou cestou, počali se domnívati, že ony pojmy nelze nalézt ani v dávné historii, ani v sociálních poměrech, ani v politických úvahách — nýbrž ve vlastním a nesporném předmětu právníckého poznávání: v právním řádk. Jen ten, kdo pokud možná podrobně prostuduje nejen všechny zákony, nařízení a statuty, nýbrž i rozsudky (judikáty) a rozhodnutí, může dospěti k správným definicím oněch pojmů. Konstrukce pak, které těmto definicím se přiči, prohlašovány za zbytečné, nevhodné, ne-li přímo nesprávné. O tomto směru, k němuž přidali se jmenovitě praktičtí juristé a který je hlavně v našem odborném písemnictví značně rozšířen, pojednal jsem podrobněji ve svém pojednání „O pojem veřejnoprávní korporace“ v minulém ročníku Časopisu pro právní a státní vědu, jakož i ve své recenzi Jöckelova spisu „Hans Kelsens rechtstheoretische Methode“ v posledním ročníku Zeitschrift für öffentliches Recht a netřeba tedy tamní mé vývody zde znovu opakovati.

✓ Taková asi byla situace právní vědy v době, kdy vystoupila normativní teorie. Rozumí se, že tato teorie nevystoupila hned úplně hotová, do všech jednotlivostí vypracovaná a ucelená. Každý její znalec ví, že prodělala značné změny, že zastáncům jejím teprve později mnohé se stalo jasnější a že v leckterém směru musela své vlastní původní posice opustiti a že ani dnes není ještě do všech jednotlivostí propracována. Je velký rozdíl na př. mezi mými Příspěvky k teorii nucených svazků (1908), spisem to typicky začátečnickým, a mými „Základy filosofie právní“, které napsány byly v letech 1914 a 1915, uveřejněny teprve r. 1920, je ale také velký rozdíl mezi Kelsenovými „Hauptprobleme“ (první vyd. 1911) a jeho „Allgemeine Staatslehre“ z roku 1925, jím samým ostatně výslovně přiznávaný.

Je pochopitelno, že normativní teorie při svém vystoupení musela se dostat do velmi radikálního polemického postoje proti t. zv. panující nauce. Její situace byla značně ztížena tím, že nebylo jí vlastně bojovati proti nějaké jiné ucelené teorii a metodě, nýbrž proti dosavadnímu nedostatku takové teorie, jakož i proti nekritickému metodovému synkretismu, jenž byl s mnohých stran prohlašován přímo za metodový program. Normativní teorie dále hned s počátku vystupovala jako vyhraněný filosofický směr, vycházející vědomě z idealistické filosofie Platonovsko-Kantovské, nemohla však ve svých polemí-

*Příspěvky
Kelsen*

kách vyvraceti jiný filosofický směr, na kterém snad vybudována byla t. zv. „panující nauka“, a to prostě z toho důvodu, že tato panující nauka vůbec žádného filosofického (noetického) základu neměla a velká většina jejich přívrženců o filosofii se vůbec nestarala a jí dostatečně nerozuměla.

Za takových okolností muselo první střetnutí obou nauk dopadnouti velmi trapně. Ze stará nauka reagovala na novou nevlídně, tomu nebude se nikdo diviti, kdo zná povšechně osudy věd, neboť nestává se v tomto oboru téměř nikdy, aby starý směr dobrovolně ustoupil novému. Ale v našem případě byla reakce přímo vášnivá a odpor urputný, poněvadž docházelo k neslýchanému nedorozumění. I když často boj proti nové nauce měl pozadí osobních antipatií a nepřátelství, přece ve velké většině případů dlužno doznati, že odpor proti ní vycházel z pozitivního vědeckého přesvědčení. Slabost odpůrců projevovala se v křečovitém přímo shledávání argumentů proti nové škole, která podle svého původu nazývá se nyní často „školou vídeňskou“ (Wiener Schule): vytýkalo se jí, že učení její je nesmyslem, tvrdilo se, že je formalistickou, scholastickou, praktickému životu a jeho potřebám cizí, pak najednou objevila se výtka, že podkopává úctu ke státu a vlasti, že je tedy nevlastenecká a — patrně vzdor svému formalismu, scholasticce, vzdálenosti praktickému životu jakož i vůbec své povšechné nesmyslnosti — přímo státu nebezpečná (Hold-Ferneck), nechyběly ani nářky, že zastánci její neznají dost paragrafů a judikátů, a že takto, postrádající dostatečné erudice právní, nedovedou postřehnouti slabiny svého učení; velmi populární byla i výčitka, že nová nauka následkem svého deduktivního a aprioristického postupu — přes to, že, jak praví jiná výtka, praktický život formalisticky ignoruje — samovolně chce pozměňovati obsah konkrétních právních řádů, zasahující tak do praktického života, jehož úprava přísluší jedině zákonodárci, ale koruna všech těchto výtek je nejnovější, která jaksi všechny dřívější shrnuje v jedno a znamená zároveň v mluvě strategické jakési generální troubení na všeobecný ústup před rozhodující bitvou: že totiž nová nauka není vlastně vůbec novou, poněvadž pouze jinými slovy tvrdí to, co bylo už dávno známo a co nikdo nepopíral a nepopírá*!

Přes všechny tyto útoky a výtky považuji nauku tu za nejdůležitější zjev, který se dosud vyskytl v dějinách právní vědy, a mám ji za naprosto nerozbornou. Co tedy znamená? Pokusil jsem se

*) Sestaviti všechny tyto výtky, aby se náležitě navzájem doplňovaly, bude svého času vděčnou literárně-historickou úlohou. Skromnou pomůckou k takové práci bude snad rubrika „Ukázky ze soudobé kritiky normativní teorie“, občas a příležitostně v Časopisu pro právní a státní vědu uveřejňovaná.

vyložiti to stručně ve svém pojednání „Reine Rechtslehre und Verwaltungsrecht“, jimž přispěl jsem do literární pocty, vydané nedávno k padesátým narozeninám Kelsenovým *), a na které zde tedy poukazuji. Uvádím z něho jen toto:

Normativní teorie vybudována jest, jak již shora řečeno, na základech kriticko-idealistické filosofie Platona a Kanta. Jejím kardinálním problémem jest tudíž poměr poznávajícího subjektu (činitele) k poznávanému objektu, což znamená problém metodologický, noetický. Normativní teorie vděčí mnoho — u Kelsena snad nevědomě, u svých československých pěstitelů však vědomě — Schopenhauerovi jakožto kongeniálnímu pokračovateli filosofie Kantovy. To platí zejména o ostrém rozlišování obou funkcí: poznávání a chtění, které umožnilo jí zároveň přesné rozlišení dvou oborů, které běžná a filosofická a anoetická nauka právní nedovedla náležitě rozlišit: právní teorie a praxe. Právní praxi, jako činiteli chtějícímu (volnímu) a jednajícím, připadá celý široký obor normotvorby; zákonodárce, soudce, správní úředník a soukromník, stanovíci (tvořící) normy, jest praktikem a ve svém oboru svrchovaným a výlučným činitelem. Ten, kdo normy ty soustavně poznává, jest teoretikem. Tím dáno jest zároveň stanovisko normativní teorie k otázce, je-li možno, aby věda, tedy činitel poznávající kat exochen, poznáváním tvořila normy, t. j. byla považována za zvláštní „pramen právní“, jak často se tvrdí.

Vedle protikladu: poznávání a chtění (intelektu a vůle) vychází normativní teorie z dalšího, stejně základního protikladu formy a obsahu (látky) poznávání, jsouc si arciž na druhé straně jasně vědoma relativnosti pojmů „formální“ a „obsahový“. „Obsahem“ jest jí pro obor normativního poznávání obsah stanovené normy, tedy to, co býti má. Tvořiti tento obsah přísluší, jak jsme viděli, výlučně praktikovi, t. j. normotvůrci. Obsah ten jest „předmětem“ normativního poznávání stejně jako příroda jest předmětem poznávání přírodovědeckého (kausálního). Formou jest pak onen zvláštní způsob poznávání, ono zvláštní noetické hledisko, se kterého se předmět poznávání jeví poznávajícímu poznatelný. Je to přínos se strany poznávajícího, bez kterého by předmět poznávací (příroda, norma) zůstal nepoznatelnou „věcí o sobě“ ve smyslu Kantově. Nauka o těchto formách normativního poznávání, která jest tedy oním zmíněným instrumentem poznávajícího subjektu, jeví se jako jakási exaktní věda, vykonávající v oboru tohoto poznávání obdobnou funkci jako matematika v oboru poznávání přírodovědeckého (Kallab). Tuto nauku, která nemůže skládati se z ničeho

*) „Gesellschaft, Staat und Recht“, Festschrift gewidmet Hans Kelsen zum 50. Geburtstage. Herausgegeben von Alfred Verdross, Vídeň, 1931.

jiného než ze soustavy obecných pojmů, hodicích se nutně k poznávání jakéhokoli konkrétního obsahu normového (ve smyslu shora naznačeném), můžeme, chceme-li, přímo identifikovati s normativní teorií. Nebo můžeme říci, že to byla normativní teorie, která v tisíciletém vývoji právní vědy jako první prokázala teprve možnost takové exaktní vědy v oboru normativního poznávání a snažila se vybudovat jednotnou její soustavu. Neboť běžná právní věda nic takového neznala a nezná a proto nedovedla vytyčiti ani základní hranici mezi kompetencí teorie (vědy) a praxe právní, činic právě z toho důvodu na pěstovatele jiných věd namnoze dojem pouhé praktické hantýrky, již nelze přiznati charakter právě vědy.

Jako příznačný důsledek oné právě zmíněné zásadní noetické posice normativní teorie podává se dále známá záliba její a jejích pěstitelů v oněch obecných či „formálních“ (exaktních) poznatekch: čím obecnější (abstraktnější) je poznatek, tím více je zajímá; na rozdíl od zástupců běžné nauky, kteří horují všude pro konkrétnosti, speciálnosti, jednotlivosti, projevující se zejména svým zájmem o t. zv. praktický život, který je arcíř vždy nutně konkrétní. Naproti tomu jsou normativní teorie a její zástupci zřejmě racionálně založeni: obdoba s matematikou a způsobem matematického myšlení jest právě zde zcela jasná.

Normativní teorie hájí vždy ryzo st metodovou ve smyslu noetickém, tak jak to čini i matematika. Vymyje proto ze své soustavy exaktních pojmů veškeré definice, vykazující cizorodé prvky, které by právě pro tuto cizorodost rušily noetickou jednotnost soustavy. Tím nijak nedotýká se však možnosti aplikace svých exaktních pojmů ve vnějším světě (praktickém životě), podobně jako ryzí matematika nedotýká se možnosti obecné mechaniky, která jeví se jako její aplikace v přírodě. Nicméně nemohou nikdy poučky obecné mechaniky odporovati poučkám ryzí matematiky. Tvrditi opak nebo chtít dokonce, aby se posléz řečené poučky přizpůsobovaly praktickým potřebám, jimž slouží obecná mechanika, byl by velký nerozum.

Racionalistické založení normativních teoretiků, t. j. jejich matematický způsob uvažování, projevuje se dále v tom, že logiku, noetiku a rozum považují za své bezpodmínečné vládce a ne naopak. To znamená jinými slovy, že neuznávají správnost populární představy, že věda, pokud jest teorií, t. j. poznáváním, by mohla býti služkou „života“, „praxe“ atd. Z toho plyne v jednotlivostech zejména požadavek přesného oddělení noetické pravovědy od praktické politiky. Normativní teorie neuznává — a to jest jednou z jejích nejvýznačnějších vlastností —, že by sebe důkladnějším a objektivnějším poznáváním toho, co jest, bylo možno dospěti k objektivnímu (objek-

tivně platnému) stanovení toho, co býti má. Neboť ono jest funkcí intelektu, toto zůstává vždy funkcí vůle. Přiznává-li možnost objektivních poznatků normativních, činí tak vždy za předpokladu, že obsah toho, co má býti, t. j. norma, jest poznávajícím subjektu předem dán, podobně jako příroda přírodovědci^{*)}. Znamená tedy „zrozumění“ či racionalisaci všelikého normativního poznávání v tom smyslu, že jest si jasně vědoma hranic svých poznávacích schopností.

Se všemi dosud uvedenými intelektuálními vlastnostmi normativních teoretiků souvisí konečně i skutečnost, že dávají povšechně přednost konstruktivní a deduktivní činnosti před činností induktivní a popisnou. To souvisí s důležitostí, kterou přisuzují ideí jednotnosti čili myšlence systému (soustavy). Neboť postulát jednotnosti soustavy (roz.: teoretického poznávání), souvisící co nejlépe s postulátem metodové ryzosti, nedá se — noeticky — budovati zdola, nýbrž pouze shora. Pořádajíc proto jednotlivé své pojmy v jednotnou soustavu, snaží se normativní teorie vždy především naléztí to, co jest těmto pojům společné, aby takto dospěla k vrchnímu, obecnějšímu pojmu. Pravý opak tohoto postupu sledáváme u běžné nauky: nestarajíc se zpravidla vůbec o tyto obecné pojmy (namnoze proto, že jich definici považuje za zbytečnou, pokud se týče nemožnou), pořádá pravé hony na nejrozličnější „rozdíly“, takže bylo by ji vlastně možno nazvati přímo „naukou o rozdílech“. Nedovídáme se z ní na př. mnoho o povaze a podstatě „práva“, za to ale hodně o rozdílech mezi objektivním a subjektivním, veřejným a soukromým, formálním a materiálním, kogentním a dispositivním atd. právem. Normativní teorie tu sleduje cestu všech pravých věd, jsouc si vědoma, že je — s hlediska žádoucí systematickosti — mnohem důležitější, záslušnější a ovšem i obtížnější, odkrývati skryté styčné body mezi jednotlivými zjevy a pojmy, než zjišťovati nové rozdíly mezi nimi, jmenovitě když tyto rozdíly (rozlišná kriteria) pocházejí — jak tomu zpravidla v běžné právní nauce bývá — každý z jiné vesnice.

Míří-li normativní teorie jako soustava obecných exaktních pojmu vždy jen na to, co jest každému myslitelnému předmětu normativního poznávání, tedy každému normovému souboru (a tedy i právnímu řádu) podstatného a společného bez ohledu na jeho ménivý a vždy konkrétní obsah — německá nomenklatura (Felix Somló) rozlišuje zde obecné Rechtswesen a zvláštní Rechtsinhaltebegriffe —, musí ona soustava býti nutně jednoduchá a průhledná, podobně jako jsou jednoduché a průhledné algebraické poučky vyjadřované obecnými čísly [na př. že $(a + b)^2 = a^2 + 2ab + b^2$] u srovnání s ne-

^{*)} Srovn. k tomu mé pojednání: Natur und Norm v Revue internationale de la theorie du droit, roč. VI. (1931/1932).

konečnou různotvárností konkrétních případů, které zahrnují následkem toho, že každá písmena může znamenati kterékoli konkrétní číslo a toto číslo opět počet kterýchkoli předmětů, jako ořechů, korun, cihel atd. Konstrukce a poučky normativní teorie jeví se nám, jakmile jim porozumíme, jako s a m o z ř e j m é, čímž skutečně také (jako všechny vědecké pravdy) jsou, ale to ovšem neznamená, že by se jaksi rozuměly samo sebou, t. j. že by je každý bez toho znal, a že tedy vlastně celá nauka normativní jest zbytečná. Že tomu tak není, ukazuje nejlépe způsob, jakým byla tato nauka zástupci běžné právní vědy při svém vystoupení uvítána. Ujišťují tyto zástupce, že právě pro evidenci a jednoduchost těchto pouček bylo velmi obtížno uvědomiti si je. Ex post vypadá arcí mnohá věc jinak než ex ante, jak jest známo z případu Kolumbova vejce.

Zdánlivá „chudost“ výtěžků normativní nauky, kterou po-
 cifují zejména ti, kdož jsou zvyklí zabývati se vždy jen kon-
 kretnostmi, jednotlivostmi a specialitami (jako jsou předpisy
 určitého konkrétního paragrafu nebo obsah konkrétního rozhod-
 nutí právního), vysvětluje se tím, že skutečně všemi po-
 učkami této nové exaktní pravovědy dohro-
 mady nelze zodpověděti ani v jediném případě
 kardinální otázku normativní: quid juris? Ne-
 boť k tomu je nezbytně třeba, aby zde byl nějaký obsah, který
 však dodatí musí konkrétní normotvůrce. Tento obsah je ovšem
 vždy konkrétní, nekonečně různotvárný a měnivý. Poučky
 exaktní vědy normativní slouží jen k tomu, abychom tento obsah
 jednotně a soustavně zvládli.

Tak asi v hrubých rysech vypadá Kelsenem založená nor-
 mativní teorie. Jaký měla vliv na běžnou právní vědu a jaký
 bude míti pravděpodobně v budoucnosti? Chápeme-li ji jako
 filosofickou nauku (noetiku, metodologii), kterou také ve
 skutečnosti jest, dlužno především konstatovati, že je to první
 právní filosofie, na kterou běžná právní věda mocně reagovala.
 Již z toho plyne její životnost. Neboť všechny ostatní soustavy
 právně-filosofické — ani ty nevyjímajíc, které s ní mají totéž
 základní filosofické východisko, jako na př. soustava Stam-
 mlerova — byly tak zvané pozitivní či dogmatickou právní
 vědou prostě ignorovány, poněvadž je považovala za více méně
 zajímavé, ale rozhodně neškodné a nevinné hříčky. Vůči norma-
 tivní teorii však reagovala náruživě a to jak ve smyslu přátel-
 ském, tak nepřátelském. Pozornému a kritickému pozorovateli
 odborného písemnictví neujde, jak značně změnila se povšechná
 tvárnost tohoto písemnictví vlivem (přiznaným nebo nepřizna-
 ným) této nauky. Poučný příklad poskytuje právě naše domácí
 československá literaturu právnická. Zde vliv normativní teorie,
 nehledíc k autorům, kteří se k ní otevřeně přihlašují, je spíše
 negativního rázu, t. j. spisů a pojednání rázu právně teore-

*vyzvaní
 a náš
 e)*

3)

t i c k é h o (ve shora zmíněném smyslu Jellinkovsko-Bernatzikovsko-Pražákovském) produkuje se u nás dnes snad méně než v době před r. 1910. Odečteme-li totiž z litrární produkce právnícké pouhé studijní pomůcky a komentáře, zbývá novějších spisů ryze teoretických velmi málo. Zejména zaráží zde malá produktivnost právních teoretiků z povolání, kterých dnes jest přece několikrát tolik jako r. 1910. Tento nápadný úkaz nelze si jinak vysvětlit, než že mnozí teoretikové nechtějí se vypořádat s normativní teorií, ale pouhé její ignorování (jak se dělo namnoze dříve) považují dnes již za příliš riskantní a proto vyhýbají se teoretickým rozborům vůbec. Co pak se týče vyslovených odpůrců, nebude snad možno odporovati povšechnému tvrzení, že jsou mnohem méně produktivní než přívrženci normativní teorie. To platí stejně o československé jako německé literatuře.

Narodní hospodářství

Vliv normativní teorie na soudobé písemnictví nevyčerpal se však pouze v užším oboru právní vědy, nýbrž působil u nás i velmi blahodárně na sousední obor národního hospodářství. Miním Englišovu soustavu teleologickou, která jest k běžné národohospodářské teorii v podobném poměru jako normativní teorie, chápána jako exaktní věda, k běžné právní nauce. Neboť národohospodářské teorii chybělo před vystoupením Englišovy teleologické soustavy právě totéž, co právní vědě před vystoupením normativní teorie, totiž formálně-noetický základ a tím nezbytná soustavnost, bez níž nemůže býti pravé vědy. Ovšemže právě tak jako Kelsen „nevynašel“ normativitu, nevynašel ani Engliš teleologii v tom smyslu, než by snad před nimi nikdo nebyl vyslovil více méně příležitostně názor, že v právu vězí něco normativního a v hospodářství něco účelového (Stammler!), avšak rozhodné jest, kdo podrobně vypracuje důslednou soustavu pojmovou a ukáže její nezbytnost jako instrumentu k získávání poznatků určitého druhu. Ale nejen Engliš vděčí normativní teorii za popud ke svým noetickým pracím, nýbrž naopak zase ona jest jemu zavázána za mnohý postřeh a mnohé zdokonalení. Normativní teoretiky upozorňují zejména na důležité poznatky, obsažené v jeho nedávné polemice proti kritikám odborných filosofů Krejčího a Kozáka („Ekonomie a filosofie“ v Obzoru národohospodářském, 1931; vyšlo též samostatně), z nichž nejdůležitější je ten, že následkem své snahy po nezbytné noetické fundaci nesmí se státi národní hospodářství a právní věda filosofii. Vyjadřuje to tak, že národohospodářskému noetikovi sluší „vycházeti z h o t o v ý c h elementárních pojmů a poznatků jeho vědy“ a „zkoumati jejich logickou povahu, analyzovat ji v logické prvky“, t. j. „tázati se na př., jak nutno logicky myslet, abychom dospěli k představě užítku a užitečnosti“ (n. u. m. str. 394). Na vlas totéž platí o normativní teorii juristické. Společné východisko jejich jest Kantův kritický idealismus. Jeho zásadní přívrženci z oboru právní

a hospodářské vědy nesmí se — k potěšení jich společných odpůrců — ztráceti v polemikách o nejsubtilnějších otázkách této transcendentální nauky, což zůstává věcí odborných filosofů *). Moudrou autarkii, kterou Engliš projevuje v citovaném pojednání, přibližuje se ostatně velmi způsobu, jak ve svých pracích postupuje i Kelsen. Neboť ani tento nepouští se do nejsubtilnějších filosofických spekulací, nýbrž prostě s určitého stanoviska vychází; nedokazuje na př., že pojem povinnosti jest pojmem specificky normativním, který v přírodě a přírodních vědách se nevyskytuje a nepokouší se ho definovat, a výslovně prohlašuje (ve svých „Hauptproblemech“), že dualistická filosofie, lišící svět, jaký jest a jaký býti má, jest konec konců důsledkem dále již nedokazatelného světového názoru atd.

Způsob, jakým reagovala světová literatura na normativní teorii a zejména na spisy Kelsenovy, nelze z pochopitelných důvodů stejně přesně přehlédnouti a určit jako obdobnou reakci právní vědy československé. Možno snad povšechně říci, že tato reakce (směřující přirozeně v první řadě proti mě osobě a mým spisům) podobá se hodně té, kterou rozvinulo Kelsenovo nejbližší vědecké okolí, t. j. jeho bývalí kolegové z vídeňské fakulty právnické. Od nich vyšly nejpruďší polemiky proti normativní teorii (na př. Hold-Ferneckova a Schwindova). Jinak arcíť ostatní německé písemnictví právněvědecké volky nevolky bylo nuceno zabývat se novou teorií, které velmi rychle přibývalo přívrženců, zejména v řadách mladší vědecké generace právnické. V celku jest však odpor, který Kelsenovi a jeho nauce klade oficiální věda německá, dosud mnohem intenzivnější než ten, který lze zjistiti v ostatní (neněmecké) světové literatuře právněvědecké. U této nelze vlastně mluvit o nějakém zásadním odporu, jako spíše — v mimořádném a krajním případě — o neporozumění, které (jako na př. ve francouzské právní vědě) zpravidla dá se vysvětliti zásadně odlišným způsobem myšlení. Osobní závist a nepřátelství, jakož i pitomý antisemitismus, který tak mnohdy kalí zrak a zejména

*) Ještě nevídanější budou všem, kdož se upřímně těší z pokroku a zvzděčení svého oboru vědného, spory prioritní, které nezřídka provázejí vznik nových směrů ve vědách. Ani normativní teorie jich nebyla ušetřena, jak dokazuje případ konfliktu Sander-Kelsen, který velmi uškodil normativní teorii, a to zejména u těch, kdož jí nerozuměli. Totéž platí o analogickém sporu Loevensteinově s Englišem, kterého v zájmu společné věci hluboce lituji. V této souvislosti nemohu se o něm podrobněji vyjádřiti, ale tolik považuji za jisté a nesporné, že Engliš jest zakladatelem teleologické noetiky hospodářské a že jeho odpůrce přisuzuje (jak to při prioritních sporech vědeckých zcela pravidelně bývá) snad určitým speciálnostem příliš mnoho váhy. Pro mne a zajisté i mnoho jiných jest skutečnost, že Loevenstein jest přívržencem Kantova kritického idealismu a zároveň věrným ctitelům Schopenhauerovým (v čemž zejména jsem s ním za jedno), nepoměrně důležitější než podřadná okolnost, zda to byl on či ne, kdo určitý konkrétní pojem tak či onak formuloval.

rozum odpůrcům v Československu a ve Vídni, odpadají přirozeně na tomto širším foru.

Avšak ten, kdo chce zjistiti míru úspěchu a vlivu, jichž si dobyla nějaká nová vědecká teorie, nesmí se omeziti jen na zkoumání způsobu, jakým na ni reagují aktivní složky vědeckého života, t. j. spisovatelé, kteří jsou zároveň konkurenty obháječů nových směrů (zpravidla velmi málo blahovolnými), nýbrž musí se zabývati i pasivní složkou onoho života, t. j. čtenářů a konsumentů vědeckých děl. Neboť jen tak dovede si pak srovnati na př. výrok jednoho ze zvlášť zarputilých odpůrců normativní teorie (Herrmanna Hellera), že teorie ta disponuje jen malým, ale velmi agilním hloučkem přivrženců, s nepochopitelnou jinak skutečností, že většina spisů Kelsenových (notabene ryze teoretických, a v očích odpůrců normativní teorie formalistických, scholastických, tedy nezáživných a málo zajímavých) byla vyprodána a dožila se dalších vydání, kdežto životaplné literární výtvořiny odpůrců, nemají-li právě nucený oběh, t. j. nejsou-li akademickými učebnicemi, podle nichž se zkouší, zůstávají zpravidla na skladě.

Význam normativní teorie a spisů Kelsenových oceňuje se toho času zejména v Itálii a ještě více v Japonsku. Je zajiště příznačné, že na př. spis „Der soziologische und der juristische Staatsbegriff“ (první něm. vydání 1922, druhé 1928) vyšel v japonské řeči již ve třetím vydání (Tokio, 1929, 268 str. *). Kromě toho vyšly ještě tyto Kelsenovy práce v jazyku japonštinou: Právní věda jako věda o normách a kultuře (1923, 149 str.), Stát jako soustava norem (1924 v jap. časopise pro právní vědu), Základy obecné teorie státní (1927, 118 str.), Vývoj ryzí nauky právní a její literatura (Předmluva k druhému vydání spisu Hauptprobleme, 1927). Spis „Základy obecné teorie státní“ vyšel i v jazyce českém (1926), francouzském (1927), maďarském (1927), španělském (1928), rumunském (1928) a italském (1928). V českém jazyce bylo dále publikováno pojednání „Sociologická a právnická idea státní“ (Sborník věd pr. a st., 1913, 14, z něm. rukopisu přeložil K. Engliš). Československého právního řádu se týkají dobrozdání o mezích moci nařizovací (zvl. otisk z revue „Parlament“), dále „Gutachten über die Frage der Entstehung des čechoslov. Staates“ (Orbis, 42 str.) a článek La naissance de l'État et la formation de la nationalité. Les principes, leur application au cas de la Tchécoslovaquie (Revue de droit international, 1929). Do češtiny přeložen dále článek Juristický formalismus a ryzí nauka právní (Časopis pro právní a státní vědu, 1929). Další cizojazyčné práce Kelsenovy jsou: The Conception of the State and Social Psychology (The

* Používám zde a v následujícím chronologického seznamu Kelsenových spisů, uveřejněného Rud. Aladárem Métailem (Ženeva) v citované již souborné publikaci „Gesellschaft, Staat und Recht“.

international Journal of Psycho-Analysis, 1924, 38 str.), Diritto pubblico e privato (Rivista internazionale di filosofia del diritto, 1924), Impartirea teritoriala a statului, Teoria asupra centralizării și descentralizării precum și legaturilor dintre State (Revista de drept public, 1926), Les rapports de système entre le droit interne et le droit public (Recueil des Cours. Academie de Droit international, 1926), Az államelmélet alapjain (Szeged, 1927), Stoicheia genikes theorias tes polietias (Aicheion filosofias kai theorias ton epistemon (1928), La garantie juridictionnelle de la Constitution (Revue de droit public et de la science politique en France et à l'Étranger, 1928), Zagadnienie Parlamentaryzmu (Varšava, 1929), Il problema del parlamentarismo (Nuovi studi di diritto, economia e politica, 1929), Concetto del diritto naturale (tamtéž, 1930).

Cizojazyčné publikace Kelsenovy mají zpravidla ráz příležitostný a účel informativní. Svou vlastní vědeckou práci uložil přirozeně ve spisech vydaných jazykem německým. Budtež zde citovány, pokud vyšly samostatně, z pojednání pak jen nejdůležitější (co se týče podrobností odkazují na citovaný již seznam Métallův): Die Staatslehre des Dante Alighieri (1905, 152 str.), Kommentar zur österr. Reichsratswahlordnung (1907, 217 str.), Hauptprobleme der Staatsrechtslehre (1. vyd. 1911, 2. vyd. 1923, 709 str.), Über Grenzen zwischen juristischer und soziologischer Methode (1911, 64 str.), Über Staatsunrecht (Zeitschrift für das Privat- und öff. Recht der Gegenwart, 1913, 114 str.), Zur Lehre vom öffentlichen Rechtsgeschäft (Archiv des öff. Rechts, 1913, 104 str.), Reichsgesetz und Landesgesetz nach der österr. Verfassung (Archiv des öff. R., 1914, 91 str.), Die Verfassungsgesetz der Republik Deutsch-Österreich (1919 až 1920, 748 str.), Das Problem der Souveränität und die Theorie des Völkerrechts (1. vyd. 1920, 2. vyd. 1928, 328 str.), Vom Wesen und Wert der Demokratie (1. vyd. 1920, 2. vyd. 1929, 119 str.), Sozialismus und Staat, Eine Untersuchung der politischen Theorie des Marxismus (1. vyd. 1920, 2. vyd. 1923, 208 str.), Das Verhältnis von Staat und Recht im Lichte der Erkenntniskritik (Zeitschrift f. öff. Recht, 1921, 56 str.), Der soziologische und der juristische Staatsbegriff. Kritische Untersuchung des Verhältnisses zwischen Staat und Recht (1. vyd. 1922, 2. vyd. 1928, 253 str.), Rechtswissenschaft und Recht (Zeitschr. f. öff. Recht, 1922, 132 str.), Die Verfassung Österreichs (Jahrbuch des öffentlichen Rechts, 1922, 23, 24, 27, 30, 184 str.), Österreichisches Staatsrecht. Ein Grundriß, entwicklungsgeschichtlich dargestellt (1923, 256 str.), Marx oder Lassalle. Wandlungen in der politischen Theorie des Marxismus (1924, 38 str.), Die Lehre von den drei Gewalten oder Funktionen des Staates (Kant-Festschrift, 1924, 34 str.), Allgemeine Staatslehre (1925, 433 str.), Das Problem des Parlamentarismus (1925, 44 str.), Die Bundesexekution. Ein Beitrag zur Theorie und

Praxis des Bundesstaates (1927, 61 str.), Rechtsgeschichte gegen Rechtsphilosophie (1928, 31 str.), Die philosophischen Grundlagen der Naturrechtslehre und des Rechtspositivismus (1928, 78 str.), Der Staat als Integration. Eine prinzipielle Auseinandersetzung (1930, 91 str.), Der Wandel des Souveränitätsbegriffes (Studi filosofico-giuridici dedicati a Giorgio del Vecchio, 1931).

Kelsen založil „Zeitschrift für öffentliches Recht“ (dříve „Österreichische Zeitschr. f. öff. R.“) a je jejím vydavatelem, založil a vydává spolu s L. Duguitem, Gastonem Jèzem a Fr. Weyrem „Revue internationale de la théorie du droit“ (red. Jar. Sedláček, dosud 5 ročníků). Prakticky působil jako autor ústavy republiky Rakouské a stálý referent rakouského ústavního soudu. Minulý rok opustil Vídeň a působí nyní na universitě v Kolině n. R. jako profesor mezinárodního práva.